

עמדת האנליטיקאי בהוראה של לאקאן¹

לירון ורטהיים

בעבודה זו אבקש לתחום את העמדה של האנליטיקאי ביחס לאובייקט a קטנה. כלומר, באיזה אופן השינויים של לאקאן ביחס לאובייקט a לאורך ההוראה משפיעים על הקליניקה, על המקום שממנו שומעים. ה- a קטנה, הינה אחד הסימנים האלגבריים הראשוניים המופיעים בהוראתו של לאקאן, שדבק בה לאורך מסלולו, גם כאשר עבר מהאונטולוגיה להנולוגיה. ההתעקשות הזו על ה- a קטנה אינה עניין של מה בכך, שכן במעבר מההוויה לאחד, לאקאן נטש ללא רחמים רעיונות להם הקדיש לא מעט מן הוראתו. נשאלת אפוא שאלה מה מעניק ל- a קטנה את מעמדה המיוחד לאורך ההוראה, שאלה שבזכות התעקשותו של לאקאן על האלגברה, עשויה להפיק מספר תשובות כמספר קוראיה. הייחודיות של הקשר בין הפעולה האנליטית ל- a קטנה, בין אם זו ה- a על הציר הדמיוני בסכמה L ובין אם זו שבמרכז הקשר הבורומאי, נוגעת לדעתי לכך שבסופו של דבר, או אולי בתחילתו כפי שהאות a עשויה לרמז, האנליזה חותרת לשנות את הפרספקטיבה של הסובייקט על היחסים עם האחר, למצוא דרך לשנות במשהו את מקומו ביחס לאחרים. ה- a היא אינה אלא האות הראשונה של *autre*, האחר הקטן, זה שאיתו עלינו ללמוד כיצד להסתדר בעולם.

השינויים בהתייחסויותיו של לאקאן ל- a קטנה לאורך הוראתו היו רבים; ה- a כאחר שהינו יחס אספקלרי של האני, אובייקט האיווי, סיבת האיווי, השארית [reste] בעקבות הכנסת הסמלי אל הממשי, סמבלנט, מקום האנליטיקאי בשיח הנושא את שמו, מתווך בין הלא מודע וההתענגות, תחליף אפקט המובן, מרכז הקשר הבורומאי. בסמינר "האחד כולו לבדו", מילר משווה את המסלול [itinéraire] של לאקאן לחיזרון [itinerary] ומדגיש שלאקאן לאורך הוראתו "לא חזר על אותו הדבר... עם זאת, מזווית אחרת... עם אוצר מילים שונה, ובמסגרות רעיוניות שונות, הוא תמיד כיוון לאותה נקודה נפלאה של הפסיכואנליזה"². כלומר, השינויים שלאקאן ערך, בהוראתו בכלל וסביב ה- a בפרט, לא בלבד את האוריינטציה שלו. לאקאן מעולם לא איבד את מה שעבורו היה הצפון. עבודה זו תנסה לבחון האם חרף ריבוי ההתייחסויות, או אולי בזכותן, שכן הריבוי מדגיש את שמשנתנה ואת שתמיד נשאר במקומו, ה- a קטנה יכולה לשמש כמעין 'צפון' במצפן המכוון את האנליטיקאי בעבודתו. החל מהופעתה של ה- a בהוראה כזו שמבחינה בין הסמלי לדמיוני, דרך הקריטיות של ערכה האגלמטי בהתנסות ועד לשימוש ב- a בהתחלת מיקומו של הממשי בהוראה, אנסה לבדוק: האם גם כאשר העמדה של האנליטיקאי משתנה במנגנון האנליטי, ה- a יכולה להיות זו שתכוון את עמדת האנליטיקאי, בעיקר כדי שמשוהו בעמדה של הסובייקט יוכל לזוז.

¹ עבודת סיום במסגרת מסלול מחקר תשפ"א, 2020-2021
² מילר, ז.א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, עמ' 96. לא פורסם

I. A vs a: הבחנה בין הדמיוני לסמלי

נקודת המוצא של לאקאן בהוראתו היא השאלה מה מתרחש בהתנסות האנליטית, כלומר, כאשר אדם מגיע לאנליזה. זאת שאלה שעל האנליטיקאי להתעכב על מובנה, שכן רק בהתאם לכך, יוכל לדעת משהו על עמדתו. העמדה של האנליטיקאי והפעולה שלו הינם אפוא תמיד בתוך ההקשר וההבנה של ההתנסות האנליטית. אחרת, אין משמעות לעמדתו, כשם שאין משמעות לעמדה במשחק השחמט או לעמדה בכדורגל, ללא הבנה של המשחק עצמו; הווה אומר, ללא הלוגיקה של ההתנסות, שחקן בעמדת "חלוץ" אינו שונה מאשר סתם מטורף שרץ אחרי כדור.

בתחילת הוראתו, טענתו המרכזית של לאקאן היא שאת המתרחש בהתנסות האנליטית ניתן להבין רק דרך הדיאלקטיקה של הסמלי והדמיוני, כפי שבאה לידי ביטוי בדיבורו של הסובייקט. הדיבור, שתמיד מניח מאזין וקושר כך את השניים, הינו המדיום המייסד של הקשר האינטר-סובייקטיבי³ והממד שדרכו האיווי של הסובייקט משולב באופן אותנטי במשלב הסמלי. זאת היות שהסמל מתגלה "בראש ובראשונה כרצח הדבר, מוות המנציח בסובייקט את האיווי שלו"⁴. אלא שלדברי לאקאן, "מה שההתנסות פוגשת הוא דווקא אחר ממימוש הסמל. זהו הפיתוי, מצד הסובייקט, לכונן כאן ועכשיו, בהתנסות האנליטית, את אותה התייחסות דמיונית. זה מה שאנחנו מכנים ניסיונותיו של הסובייקט להכניס את האנליטיקאי למשחק שלו"⁵. כלומר, חרף "ההכרה החשובה בערך הסמלי של הסימפטום ושל כל מה שיכול להיות מושא לאנליזה"⁶, האובייקט היחיד שנמצא בהישג ידו של האנליטיקאי הוא "היחס הדמיוני הקושר אותו אל הסובייקט, אל הסובייקט כאני"⁷.

בניסיון לערוך פורמליזציה של הדיאלקטיקה הבין-סובייקטיבית בהתנסות האנליטית, לאקאן מציג בסמינר II את סכמה L⁸, שהינה פיתוח מסוים של "סכמה של אנליזה" שהציג בסוף סמינר I⁹. לא בכדי לאקאן זנח את הסכמה מסמינר I, ואילו סכמה L ליוותה את הוראתו במשך שנים, לא רק כפורמליזציה של הדיאלקטיקה הבין-סובייקטיבית, אלא גם, אם וככל שהדבר שונה, כמבנה הדיבור וכלוגיקה של הדרמה התוך-סובייקטיבית, כפי שניתן לראות למשל בשימוש בסכמה בקריאת המקרים של דורה¹⁰ ושל ההומוסקסואלית הצעירה¹¹. מכיוון שלהבדלים בין שתי הסכמות ישנו קשר לא מבוטל לכינונה של ה-a הקטנה, בפרט והתחלת השימוש באלגברה בהוראה בכלל, אציג באופן קצר את הסכמה מסמינר I :

Lacan, J. *Book I: Freud's Papers on Technique 1953-1954*. W.W. Norton & Company, 1991, p. 274.³

⁴ לאקאן, ז'. "פונקציה ושדה של הדיבור והשפה בפסיכואנליזה". בתוך: *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 299.

⁵ לאקאן, ז'. "הסמלי, הדמיוני והממשי". בתוך: *על שמות האב*. רסלינג, 2006, עמ' 35.

⁶ שם, שם.

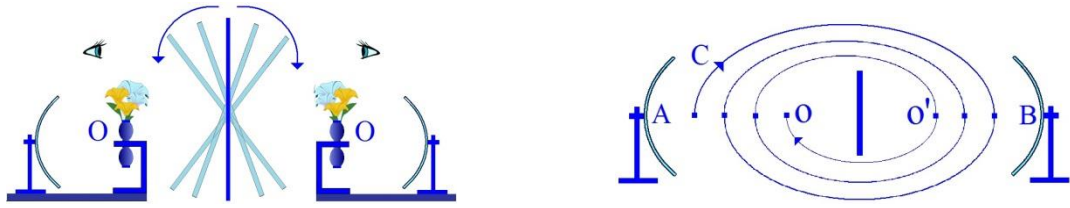
⁷ לאקאן, ז'. "פונקציה ושדה של הדיבור והשפה בפסיכואנליזה". בתוך: *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 237.

⁸ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre II. Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse 1954-1955*. Leçon 20: 25 mai 1955, p. 228.

⁹ Lacan, J. *Book I: Freud's Papers on Technique 1953-1954*. W.W. Norton & Company, 1991, p. 283.

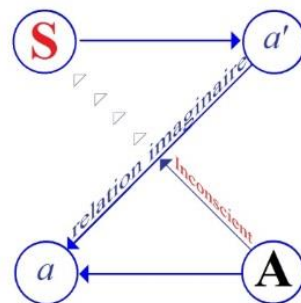
¹⁰ Lacan, J. (2020). *Book IV: The Object Relation*. Polity Press, p.143

¹¹ שם, עמ' 124.

בסכמה זו (הימנית) מיקם לאקאן שני סובייקטים, כך הוא מכנה אותם בשלב הזה של הוראתו, המצוידיים בשני אובייקטים. בדיאלוג המתפתח ביניהם, שדורש כמובן גם ממד של זמן, מה שבצדו של O, הדימוי של ה-ego של הסובייקט, עובר לצד של O', כלומר כל, או קול, מה שיוצא מצד A של הסובייקט עושה עצמו נשמע מצד B, הצד של האנליטיקאי, וחוזר לסובייקט, "אנו משחזרים בתוך הסובייקט את חזיון התעתועים המקורי שלו, ככל שהוא ממקם את האמת שלו אצלנו"¹². ההד של השיח סימטרי לספקולריות של הדימוי (כפי שניתן לראות בסכמה השמאלית), והדיאלוג המתפתח הזה, שלאקאן מציג בסכמה כספירלה, קושר את O' ו-O ביתר הידוק¹³.

אלא שבניגוד למרכזיות של הפרדיגמה של הדמיוני בסכמה בסמינר I, שמבוססת על האספקלריות כפי שהסכמה ממחישה, סכמה L מציגה באופן הברור ביותר, כפי שרק אלגברה יכולה, את הניגוד בין המשלב הדמיוני למשלב הסמלי. זהו רגע חשוב, ואולי אף מרגש למי שהוראתו של לאקאן מרגשת אותו, של מעבר סופי מ"התקופה הפרה-היסטורית" של הוראתו של לאקאן, בה גישתו לפסיכואנליזה היא לחלוטין מתוך הסדר הדמיוני, להוראה הקלאסית של לאקאן, של דיאלקטיקת הדמיוני והסמלי, בה הוא נותן ראשוניות לסמלי¹⁴. את המעבר הזה, כמו כל מה שלאקאן יראה בו ערך, הוא מנכיח באמצעות פנייה לאלגברה; זוהי סכמה המורכבת

מסימנים אלגבריים ווקטורים המראים את היחסים המבניים בין אותם סימנים. בניגוד אפוא לשימוש החד-חד-ערכי בסכמה בסמינר I באותיות A ו-B כמייצגות סובייקט 1 וסובייקט 2, ו-O ו-O' כאובייקט [Objet] של כל אחד בהתאמה, האותיות בסכמה L, ולא רק הצירים, לוכדות בעצמן את ההפרדה בין המשלב הסמלי למשלב הדמיוני, על ידי שימוש באותיות גדולות וקטנות בהתאמה.

זהו אפוא הרגע בהוראה, בסמינר II, שבו לאקאן מציג לראשונה את ה-a הקטנה. תחת אותה שאלה של מה מתרחש בהתנסות האנליטית, ולמעשה בכל מפגש של אחד עם אחר, לאקאן

¹² לאקאן, ז'. "פונקציה ושדה של הדיבור והשפה בפסיכואנליזה". בתוך: כתבים. רסלינג, 2015, עמ' 291.
¹³ Lacan, J. *Book I: Freud's Papers on Technique 1953-1954*. W.W. Norton & Company, 1991, p. 283-284.
¹⁴ מילר, ז.א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, סמינר שטרם פורסם בעברית, עמ' 96. לא פורסם

מבחין בין "לפחות שני אחרים שונים"¹⁵ על ידי פיצול של ה-a, האות הראשונה של autre ("אחר" בצרפתית), ל-a קטנה ול-A גדולה; ה-a הקטנה מציינת את ה-autre ("האחר") שהינו "האני" [moi] המשוך לסדר הדמיוני, וה-A הגדולה מציינת את ה-Autre ("האחר"), "האחר הרדיקלי", זה שנקשר לפונקציה של הדיבור ומשוך לסדר הסמלי. הצגת ה-a הקטנה כרוכה אפוא בהפרדה בין הדמיוני לסמלי, שכן לולא הפרדה זו, לא היה צורך בהבחנה בין שני סוגי ה-autre, "האחר הקטן" ו"האחר הגדול" כפי שלאקאן מכנה אותם החל מסמינר III¹⁶. את ההבחנה בין שני האחרים לאקאן קושר לשאלה של סיפוק וקובע, במה שהוא אולי גרעין לרעיונות מאוחרים יותר כמו "אין יחס מיני" ובוודאי יש-מן-האחד, שאין זהות בין אי הסיפוק שלי לבין הסיפוק שמיוחס לאחר;

"Il s'agit bien là d'une différence radicale entre ma non-satisfaction et la supposée de l'autre et le fait que ma satisfaction dépende de celle de l'autre."¹⁷

לטענת לאקאן, ביחסים בין אישיים, העניין הוא תמיד היחס בין הסיפוק של הסובייקט עם הסיפוק של האחר; בניגוד לזהות ולרפלקסיביות בין הסובייקט לאחר הקטן, בין הסובייקט לאחר הגדול יש יחס של אחרות מהותית ("un rapport d'altérité foncière"). סכמת L היא אפוא מעבר מסכמה המייצגת תפיסה של שני סובייקטים שלכל אחד מהם יש אגו, לסכמה שבה יש סובייקט אחד. בבסיסה נמצא אפוא הרעיון שהקשר האנליטי אינו דואלי אלא מרובע שכן "מאז החדרתו של הלא מודע נדרש תמיד מבנה בן ארבעה חלקים לבנייתו של ארגון סובייקטיבי"¹⁸. זה כמובן מסבך את העניינים, אך הסכמה אינה מציגה פתרון לדברי לאקאן, אלא ניסיון להמחיש את החולשה של השיח ודרך לתקן את הרעיונות¹⁹. ומהי אותה "חולשה" של השיח?

"C'est toujours le *moi* du sujet qui parle, en apparence que le *moi* du sujet aura une relation avec les *Autres* [S → a' → A₁, A₂...]."²⁰

על פי הסכמה, שחזור היחס הדמיוני במבנה המביים אותו "מוביל להכפלה של איבריו: האחר הקטן [המצוין בסכמה כ-a] מועלה בחזקה אל האחר הגדול [המצוין בסכמה כ-A], וביטול הסובייקט בשרשרת המסמנית מכפיל את האני. הסימטריה, או ההדדיות, מופיעה במשלב הדמיוני, והעמדה של השלישי (דגש במקור) טומנת בחובה את זו של הרביעי²¹.

ה-a וה-a' מייצגים אפוא "את זוג האובייקטיבציה הדמיונית ההדדית" שלאקאן חילץ בשלב המראה²². אלא שהציר הזה של היחס הדמיוני, של "היחס הדואלי של האני להשלכה שלו, a' a (הדימוי שלו ודימוי של האחר, ללא הבדל) מכשיל את בואו של הסובייקט S למקום ההיקבעות

¹⁵ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre II. Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse 1954-1955*. *** P 221

¹⁶ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre III, Les Psychoses*: Edited by Jacques-Alain Miller : Éditions du Seuil : Paris : 1981, p. 33 (English p.40).

¹⁷ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre II*. P 221

¹⁸ לאקאן, ז'. *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 524.

¹⁹ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre III, Les Psychoses*: Edited by Jacques-Alain Miller : Éditions du Seuil, Paris : 1981, p. 228

²⁰ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre II. Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse 1954-1955*. *** P 231

²¹ לאקאן, ז'. *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 524.

²² לאקאן, ז'. "הסמינר על המכתב הגנוב". בתוך: *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 51.

המסמני שלו, A²³. הפנטמטיזציה שהתנסות האנליטית חושפת מעמידה עצמה כחיץ, כפי שמבטאת זאת הסכמה, "בין מה שבצד זה [en-deçà] של הסובייקט למה שמעבר [au-delà] לאחר, במקום שבו הוא אכן משולב על ידי הדיבור"²⁴. הביטול של התייחסות כלשהי לקטבים הסמליים של הבין-סובייקטיביות, יצמצם אפוא את הטיפול לתיקון אוטופי של הזוג הדמיוני, פרקטיקה נפוצה תחת הדגל של "יחסי אובייקט" שמובילה אליבא דלאקאן לבזות של הפסיכואנליזה²⁵.

אם האנליטיקאי ייכנס למשחק של הסובייקט, כלומר ידבר ויגיב אליו מתוך הזיווג הדמיוני, שאינו אלא התנגדות החוסמת את הלא מודע, הוא יפעל למעשה מה-a' ויראה עצמו בסובייקט²⁶. פרקטיקה זו עלולה בנקלה להוביל את האנליטיקאי לדבוק למשל בשימוש בהעברה נגדית או הזדהות השלכתית ובכך לחזק "את הפונקציה של הדמיוני, כלומר הפונקציה של הפנטזמות בטכניקה של ההתנסות ובכינון האובייקט"²⁷. חלקה של האנליזה בהכשרה, בין היתר, היא לצמצם את השתתפותו במנגנונים הדמיוניים החוסמים את הדיבור של הסובייקט [S → A]²⁸. כלומר, על הכשרתו של האנליטיקאי ללמדו כיצד לפעול על "ההתנגדויות המשמעותיות המהוות נטל על הדיבור, בולמות את הדיבור ונעשות הדיבור"²⁹. לשם כך, עליו להבין מאיזה מקום הוא שומע, שכן העמדה קשורה למקום;

"l'absence de l'analyste en tant que moi, car l'analyste si nous le plaçons maintenant dans ce schema... nous pouvons dire qu'ici l'analyste est quelque part en A."³⁰

התנאי הראשון לפעולתו של האנליטיקאי הינו אפוא שהלה יהיה "משוכנע בהבדל הרדיקלי בין האחר שאליו דיבורו צריך להיות מופנה לבין אותו אחר נוסף, מי שאותו הוא רואה, ואשר עליו ובאמצעותו מדבר איתו הראשון בשיח שהוא משמיע לפניו. שכן רק כך הוא ישכיל להיות מי ששיח זה מופנה אליו"³¹. כדי שהאנליטיקאי יכיר את פעולתו, עליו להבדיל בין משלביה, "כדי לדעת מדוע הוא מתערב, באיזה רגע נקרית בדרכו ההזדמנות לעשות זאת וכיצד אזי לפעול"³². האנליטיקאי מתערב אפוא "באופן קונקרטי בדיאלקטיקה של האנליזה, בשחקו את המת, בשוותו לעמדה שלו ממד של גוויה... אם בשתיקתו, במקום שבו הוא האחר [Autre] ב-A גדולה, ואם

²³ לאקאן, ז'. *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 524.

²⁴ לאקאן, ז'. "הסמינר על המכתב הגנוב". בתוך: *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 51.

²⁵ שם, עמ' 52.

²⁶ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre III, Les Psychoses*: Edited by Jacques-Alain Miller : Éditions du Seuil :

Paris : 1981, p. 128

²⁷ לאקאן, ז'. "פונקציה ושדה של הדיבור והשפה בפסיכואנליזה". בתוך: *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 226-227.

²⁸ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre III, Les Psychoses*: Edited by Jacques-Alain Miller : Éditions du Seuil :

Paris : 1981, p. 128

²⁹ לאקאן, ז'. "הדבר הפרוידיאני". בתוך: *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 404.

³⁰ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre III, Les Psychoses*: Edited by Jacques-Alain Miller : Éditions du Seuil

Paris : 1981, p. 128

³¹ לאקאן, ז'. "הדבר הפרוידיאני". בתוך: *כתבים*. רסלינג, 2015, עמ' 405.

³² שם, שם.

בבטלו את ההתנגדות שלו עצמו במקום שבו הוא האחר [autre] ב-a קטנה. בשני המקרים ודרך האפקטים של הסמלי והדמיוני, בהתאמה, הוא מנכיח את המוות³³.

מעניין לראות כי כבר בסמינר II, מיד לאחר ההבחנה בין ה-*autre* ל-*Autre*, לאקאן ירפרר לפרמנידס של אפלטון, כמי שתקף "באופן העקבי והקפדני ביותר את השאלה של האחד והאחר"³⁴. זה מעניין, כיוון שזהו אותו פרמנידס אליו יפנה 17 סמינרים מאוחר יותר, כאשר יבסס בסמינר XIX את המעבר מהדיאלקטיקה האונטולוגית לעבר ההנולוגיה על המסורת הפילוסופית של האחד, האחד שאומר את עצמו [se dit]³⁵, האחד שכשהוא מדבר, האחר נמצא שם כדי להחזיק לו את הרצפה³⁶. הפניה לפרמנידס נעשית אפוא בשני רגעים קריטיים במסלול חשיבתו של לאקאן, במעבר מהפרדיגמה של הדמיוני לעליונותו של הסמלי וכן במעבר הנוסף מהסמלי לממשי³⁷. לא בכדי בסמינר XIX, לאקאן כותב שהוא ממליץ לכל מי שרוצה להחזיק בעמדה של האנליטיקאי, על כל המשתמע מכך במונחים של לדעת כיצד לא להחליק [Slip] מהעמדה הזו, לקרוא את פרמנידס³⁸. בדו"ח על אותו סמינר מ-72', לאקאן שואל את שומעיו האם קראו את פרמנידס בעקבות המלצותיו החוזרות ונשנות, כלומר קראו כפי שהוא קרא³⁹. אולם נראה כי גם לאקאן בעצמו אינו קרא את פרמנידס כפי שהוא קרא אותו. זה אופטימי ואולי אף מנחם שליזן יש פונקציה בקריאה.

II. a כ-αγαλμα: אובייקט האיווי בהעברה.

הקריאה, ובפרט קריאה של פילוסופיה יוונית, מלווה את סמינר VIII "ההעברה", כאשר לאקאן כורך את הסמינר עם קריאת "המשתה" של אפלטון. הקשירה של הסמינר על ההעברה עם האהבה, הנושא המרכזי ב"משתה", הינה קריטית עבור לאקאן שכן היא קשורה בהתנסות האנליטית עצמה;

"the problem of love interests us insofar as it allows us to understand what happens in transference – and, to a certain extent, because of transference."⁴⁰

לטענת לאקאן, האנליזנט באופן די ברור רואה באנליטיקאי כאובייקט אהבה⁴¹. במילים אחרות, אנה או לא הייתה כה מיוחדת שהתאהבה בברויר ודרשה ממנו את אהבתו. האהבה אינה מקרה פרטי של העברה, אלא לשתיים קשר הדוק; האנליזנט אוהב את האנליטיקאי ורוצה שיאהבו אותו חזרה. להחלפה הזו לאקאן קורא "המטפורה של האהבה";

³³ שם, שם.

³⁴ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre II. Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse* P 222.

³⁵ Lacan, J. (2011). *The seminar of Jacques Lacan: Book XIX: ...Or worse: 1971-1972*, p. 162

³⁶ שם, עמ' 112.

³⁷ מילר, ז.א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, סמינר שטרם פורסם בעברית, עמ' 96.

³⁸ Lacan, J. (2011). *The seminar of Jacques Lacan: Book XIX: ...Or worse: 1971-1972*, p. 162-163.

³⁹ שם, עמ' 215.

⁴⁰ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p. 36

⁴¹ שם, עמ' 193.

"Love as a signifier... is a metaphor... substitution... an algebraic formula. It is insofar as the function of erastès or the person who loves, as a lacking subject, comes to take the place of, or is substituted for, the function of erômenos, the loved object, that the signification of love is produced⁴²."

Erastès

Erômenos

את עמדת האנליטיקאי אל מול דרישה זו, כמו גם הסיבה שהאנליזנט מלכתחילה אוהב את האנליטיקאי, לאקאן חוקר דרך הקריאה של "המשתה". העניין של לאקאן ב"משתה", מתחיל ברגע שבו נכנס אלקיביאדס, האיש שמשנה את חוקי המשחק, ואפשר לנחש שכבר בשל כך ללאקאן ישנה חיבה אליו. עד כניסתו, נערכת באותו משתה תחרות נאומים על טיבו של ארוס, "על כל אחד מאיתנו לנאום בשבחו של ארוס את הנאום היפה ביותר שיש בידו להשמיע; והתור יהא לצד ימין"⁴³. אולם אלקיביאדס קוטע את הנאומים המפולפלים של אנשי המשתה השיכורים על אל התשוקה והאהבה, בכך שאינו מוכן להלל אדם או אל זולתו של סוקרטס. בכך, ישנה אמירה מהותית שלא ניתן לומר דבר על האהבה במנותק מהאהבה-בפעולה, כלומר מההתנסות עצמה של האהבה בין האחד לאחר. וכך, שיכור ולא מיין כפי ששר פילוסוף אחר, או לפחות לא רק מיין, במקום להעביר את התור לימינו, אלקיביאדס פונה להלל את האדם שנמצא לימינו, שלא במקרה זהו סוקרטס, מושא אהבתו, דרך משל:

"I say that Socrates is exactly like those silenes sitting in the statuary shops, the kind the craftsmen manufacture holding flutes or pipes, but when opened in the middle, they prove to hold within them *agálmata* of the gods (215a7-b3)⁴⁴."

כלומר, על פי המשל, האדם האהוב הוא אינו אלא עטיפה, במובן שיש בתוכו משהו, שהוא הדבר הנחשק⁴⁵;

"there is thus some *agálmata* in Socrates, and this is what aroused Alcibiades' love."⁴⁶

האגלמטה, אגלמה בלשון יחיד, אינה יכולה להיות מובנת לטענת לאקאן באופן חד חד ערכי כפי שהיא מופיעה לעיתים בכתבים יווניים כתכשיט, קישוט, פסל או מנחה לאלים. אדרבא, האגלמה היא אובייקט יקר ערך היוצא חוצץ כנגד הדיאלקטיקה של היופי ששימשה עד לנקודה זו בנאומי ה"משתה" כדרך ללכוד את הנחשק. הווה אומר, האגלמה אינה "אובייקט טוב" במובן הקליינאני,

⁴² שם, עמ' 40.

⁴³ אפלטון. "המשתה" כתבי אפלטון כרך שני. תרגום: ליבס, יוסף, ג. הוצאת שוקן 1979, עמ' 97-98.

⁴⁴ בתרגום העברי של יוסף ליבס שיצא לאור בהוצאת שוקן בשנת 1979, הושמטה המילה "אגלמה/אגלמטה" מה"משתה" ותורגמה כ"פסלי האלים". תרגום זה כמובן מחמיץ את הכוונה של אפלטון, או לכל הפחות את הקריאה של לאקאן את אפלטון.

⁴⁵ Lacan., J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p. 137

⁴⁶ שם, עמ' 149.

שעונה על התביעה ומספק אותה. he better not. מה שנמצא בשורש המילה מבחינה אטימולוגית, וקשור גם לפונקציה שלה, הוא אותו אלמנט "מנצנץ" או "זוהר"⁴⁷, כמו מלכודת לאלים;

"*ágalma* is also something with which you can in short attract divine attention."⁴⁸

האגלמה מדגישה אפוא את הפונקציה הפטישיסטית של האובייקט; זהו אובייקט חלקי לא משום היותו חלק משלם, אלא מפאת היותו תמיד קשור לדבר מה אחר⁴⁹. לאקאן משווה בנקודה זו בין האגלמה ל-*a הקטנה*, במידה מסוימת ה-*a* של הפנטזמה, אובייקט האיווי שאנו מבקשים אצל האחר, כדי להבין את האגלמה ואת הפונקציה שלה בטופולוגיה המשולשת של הסובייקט, האחר הקטן והאחר הגדול⁵⁰. על מנת שפונקציה זו תפעל כמו האגלמה המוחבאת בסילנים עליה להישאר מוסתרת;

"ce quelque chose qui oblige toujours plus ou moins dans l'amour à le dissimuler, c'est que sa visée c'est cette chute de l'Autre (grand A) en autre (petit a)."⁵¹

הנפילה הזו, למיטב הבנתי, של האחר הגדול לאחר הקטן, נועדה כדי למחוק במידה מסוימת את האחרות הרדיקלית ולמקם את האחר על הציר הדמיוני, שכן רק כך יוכל לכאורה להשיב לסובייקט אהבה; במקום שבו הוא היה אהוב להפוך לאהוב כמו בנוסחת המטפורה של האהבה. אלא שהנפילה הזו מה-A ל-a, היא גם מה שתחבל באנליזה. במקרה של אלקיביאדס, כפי שניתן ללמוד מתגובתו של סוקרטס עם סיום נאומו של אלקיביאדס, הלה לא עשה עבודה מוצלחת בהסתרת מטרתו: "לשם מה אמרת כל זאת... מהיותך סבור שעלי לאהוב אותך, ורק אותך"⁵². המקום של ה-*a הקטנה*, האובייקט החלקי, או האגלמה, באיווי הוא אפוא במובן שהאיווי בעצמו נקבע בתוך יחס רחב יותר של דרישה לאהבה⁵³.

הטענה של לאקאן הינה שמדובר בדבר-מה שהינו אימננטי להעברה. גם אם האנליזנט אינו מודע לכך, ה-*a הקטנה*, האגלמה, כבר נמצאת בפונקציה אצל האחר;

"By the sole fact of transference, the analyst is situated in the position of he who contains *ágalma*, the fundamental object involved in the subject's analysis...fundamental fantasy, inaugurating the locus in which the subject can be fixated as desire."⁵⁴

את האניגמטיות של האגלמה, לאקאן קושר ל"קסם" שהצביע עליו סביב ה-"Che vuoi?";

"C'est bien cette clé, ce tranchant essentiel de la topologie du sujet qui commence à: "Qu'est-ce que tu veux?". En d'autres termes: "Y a-t-il un désir qui soit vraiment ta volonté?"⁵⁵.

⁴⁷ שם, עמ' 141.

⁴⁸ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p. 142

⁴⁹ שם, עמ' 140.

⁵⁰ שם, עמ' 148.

⁵¹ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre VIII. Le Transfert*, P 214.

⁵² אפלטון. "המשתה" כתבי אפלטון כרך שני. תרגום: ליבס, יוסף, ג. הוצאת שוקן 1979, עמ' 154 [222].

⁵³ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p.192

⁵⁴ שם, עמ' 193.

⁵⁵ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre VIII. Le Transfert*, P 171

יתר על כן, העמדה של האנליטיקאי ביחס לאיווי המובנה של האנליזנט מחזקת את נוכחותו עבור האנליזנט, כשם שרות המקראית לא ידעה מה אלוהים רוצה ממנה⁵⁶, אך עצם השאלה מה אלוהים רוצה ממנה, המסתורין שברצונו, כמו מהווה אישור שהוא תמיד שם. האנליזנט, שאינו יודע מה האנליטיקאי רוצה ממנו, עונה על השאלה הזו דרך הפנטזמה שלו, שהיא מה שמאפשר לסובייקט לקיים את האיווי שלו. כלומר, ה-*a* הקטנה, אובייקט האיווי, האגלמה ש"בבטנו" של האנליטיקאי, מקבלת מענה דרך ה-*a* הקטנה בפנטזמה הבסיסית של האנליזנט:

($\$ \diamond a$)

במילים אחרות, מלכתחילה ישנו משהו שאינו ברור לאנליזנט, אחרת הוא לא היה מגיע לאנליזה. לכן, על מנת שבסופו של דבר האנליזנט יוכל להפיק בעצמו ידע, הכרחי שהאיווי שהוא מייחס לאנליטיקאי יהיה בעל ערך אגלמטי;

"It is first of all in the form of the Other's unconscious that all experience of the unconscious is gained... every discovery of one's own unconscious presents itself as a stage of ongoing translation of an unconscious that is first of all the other's"⁵⁷ .

יתרה מזו, ההנחה הזו של האיווי האגלמטי אצל האנליטיקאי, שמתחיל כבר כאן להיות כלול בלא מודע, הינה קריטית בהבנה מדוע יש צורך באחר עבור אנליזה;

"It is this very inaccessibility that we must always posit as the foundation of the unconscious... it is under strictly limited conditions that one can reach it, through a detour, the detour via the Other, and this makes analysis necessary and infrangibly eliminates the possibility of self-analysis."⁵⁸

ה-*detour* הזה לא יוכל אפוא להתקיים אם האנליטיקאי יהיה בעמדה של האחר הקטן המקיים עם הסובייקט יחסים רפלקסיביים. אדרבא, בעמדה זו, של האחר הקטן, על האנליטיקאי לשחק את התפקיד של המת⁵⁹. לאקאן מדבר על "הברידג' האנליטי", שבו לאנליזנט צריך להיות פרטנר; על האנליטיקאי כ-*i(a)* לשחק אפוא כדאמי [*un mort*], כלומר לא להיזיז בעצמו את הקלפים. זאת, על מנת שהאנליזנט יוכל לגלות את האמת על הפרטנר שלו, הווה אומר, לגלות את האנליטיקאי כאחר גדול⁶⁰.

בניגוד לתפיסות פסיכואנליטיות הדורשות מהאנליטיקאי להיות "בשליטה", שליטה שאינה אלא ממוקמת ב-*i(a)*, ו"להבין" את התביעה המופנמת על מנת לא להיות מופתע מהעברה נגדית⁶¹, לאקאן גורס כי זה לא הכרחי שהאנליטיקאי יבין. אדרבא, דווקא החוסר בהבנה עדיף, שכן על

⁵⁶ שם, עמ' 191.

⁵⁷ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p.183

⁵⁸ שם, עמ' 182.

⁵⁹ שם, עמ' 187.

⁶⁰ שם, שם.

⁶¹ שם, עמ' 191.

האנליטיקאי תמיד לשים בסימן שאלה מה שהוא מבין ולהזכיר לעצמו שמה שהוא מנסה להשיג הוא בדיוק מה שבתיאוריה הוא לא מבין;

"It is certainly insofar as he knows what desire is, but does not know what the particular subject with whom he is engaged in the analytic adventure desires, that he is situated to contain within himself the object of that desire⁶²".

אלא שברגע שמקבלים את הפונקציה של האחר, ההיתקלות באותו מכשול בו אנו נתקלים באנליזה שלנו נותרת על כנה כאשר הלא מודע מעורב;

"Namely, the highly essential, not to say historical original, element of my teaching: the positive power of misrecognition in the illusion of the ego... in imaginary capture.⁶³"

הנקודה המכרעת של הסיטואציה האנליטית הינה שעל הסובייקט לחוש מוכר וראוי לעניין ואהבה, erômenos. האנליטיקאי שם בשבילו. זה האפקט המוצהר, אך ישנו גם אפקט לטנטי שאובייקט האיווי כבר נמצא באחר ובין שהוא יודע זאת או לא, הוא מובנה כ-erastès. על ידי העובדה הזאת בלבד הוא ממלא את התנאי למטפורה או להחלפה של erastès עבור erômenos, שבעצמה מבנה את התופעה של אהבה. לכן זה לא מפתיע שאנו רואים את האפקטים של התלהטות האהבה הטרנספרסיאלית ממש מתחילת האנליזה⁶⁴. בדיוק בנקודה הזו עולה השאלה של האיווי של האנליטיקאי, ובמידה מסוימת, האחריות שלו⁶⁵. העמדה של האנליטיקאי הינה אפוא משימה אתית רצינית, כזו שמסבירה מדוע לאקאן היה צריך להעביר את הסמינר על "האתיקה", בטרם הסמינר על "ההעברה".

על האנליטיקאי להיות אפוא "סוקרטי" ולא להיענות לתביעת האנליזנט שהאנליטיקאי יהיה בעמדה של האוהב. לטענת לאקאן, העמדה של סוקרטס ליוודיו של אלקיביאדס,

"...est faite d'une profonde indifférence à tout ce qui se passe, fût-il le plus dramatique, autour de lui⁶⁶."

זו בחירה מעניינת, ויש להניח שמודעת, של המילה indifférence, שכן זו אותה מילה שבה פרויד השתמש במאמרו "הערות על אהבת-העברה"⁶⁷ כאשר רצה להכווין את עמדת האנליטיקאי בתגובה לדרישת האהבה הסוערת, כי בכל זאת היה מדובר בהיסטריות, של מטופלות, "אל לנו לוותר על שוויון הנפש [indifférence] שרכשנו באמצעות דיכוייה של ההעברה הנגדית... הטכניקה האנליטית מחייבת את הרופא למנוע מהמטופלת הכמהה לאהבה את הסיפוק שהיא דורשת... ברצוני דווקא לבסס את העיקרון שלפיו הצורך והכמיהה של המטופלת יושארו בעינם וישמשו כוח מניע לעבודה ולשינוי"⁶⁸. הטענה של פרויד, המקדימה במידה רבה את "האיווי של האנליטיקאי"

⁶² שם, עמ' 193.

⁶³ שם, עמ' 183.

⁶⁴ שם, עמ' 193-194.

⁶⁵ שם, שם.

⁶⁶ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre VIII. Le Transfert*, P 193

⁶⁷ פרויד, ז'. "הערות על אהבת העברה" (1915) בתוך *הטיפול הפסיכואנליטי*. עם עובד תל אביב, 2013.

⁶⁸ שם, עמ' 124.

על פי לאקאן, הינה ש"יהיה זה הרסני באותה מידה עבור האנליזה בין אם ניענה לכמיהתה של המטופלת לאהבה ובין אם נדכא אותה. דרכו של האנליטיקאי שאין לה אחרת בחיים האמיתיים היא אחרת. עליו להישמר שלא לסטות מאהבת-העברה, לדחותה, או להמאס אותה על המטופלת, ובה במידה גם להימנע בתקיפות מלהיענות לה"⁶⁹.

ההכוונה הזו לעמדת האנליטיקאי לא להיענות לדרישת האהבה אך גם לא לדחותה, מהדהדת את גלגולה של ה-indifference של פרויד בשדה הפסיכואנליטי. המונח המקורי שפרויד כתב בשפה הגרמנית הינו indifferenz, שמשמעו קור רוח או אדישות⁷⁰, ובתרגום העברי לכתביו של פרויד שוויון נפש⁷¹, שזו סוגיה מעניינת מתי הנפש נמצאת בדיוק ביחס הזה של השוויון. ברם, במהדורה האנגלית הסטנדרטית של כתביו של פרויד, זו שמרבית מהקהילה הפסיכואנליטית דאז וממשיכיה הסתמכו עליה, תורגמה המילה indifferenz ל-*neutrality*. מקורה הלשוני של המילה *neutrality* נעוץ במילה הלטינית *neuter* שמשמעה, בדומה לעצה של פרויד, "לא זה אף לא זה"⁷². אולי שם מסתתר השוויון, בשלילה, שלילת שתי האלטרנטיבות לכאורה בהיענות לתביעת האנליזנט, על מנת לפתוח אפשרות ל"משהו האחר", הווה אומר, לשמר את האגלמה. באופן דומה ה-indifference בעמדת האנליטיקאי, כמו גם בעמדתו של סוקרטס לתביעה לאהבה של אלקיביאדס נועד כדי לומר:

"I am possessed by a stronger desire". He is grounded in saying so as an analyst, insofar as a change has occurred in the economy of his desire.⁷³

לטענת לאקאן, זהו אפוא ההקשר שהטקסט של אפלטון מוזכר בסמינר. סוקרטס לא יכול להפיק את המטאפורה של האהבה, כלומר להצהיר על עצמו כאוהב [erastès] במקום שהיה האהוב [erômenos], בגלל שעבורו אין בו שום דבר אהיב⁷⁴. המהות של העמדה של סוקרטס מיוצגת לדברי לאקאן במילה *kénosis*, שהיא ריקנות או חלוליות (מן המילה חלול)⁷⁵. בתיאולוגיה הנוצרית *kénosis* הינה האקט של ריקון-עצמי של רצון ישו על מנת להיות פתוח לקלוט את הרצון השמימי של האל. כך, כאשר אגאתון שיושב בגפו קורא לסוקרטס, "לכאן, סוקרטס, הסב נא על ידי, כדי שאגע בך ואהנה מאותו רעיון מחוכם שעלה בך"⁷⁶, סוקרטס משיב: "טוב היה, אגאתון, אילו כך החכמה עשויה שתהא זורמת מתוך המלא אל הריק, שעה שנגע איש ברעהו, כאותם המים שבכוסות... שאילו גם החכמה הייתה עשויה כך, הייתי מוקיר מאוד את הישיבה בצדך, כי אז, דומני, היית ממלא אותי חכמה מרובה ונאה"⁷⁷. על אף האירוניה, כותב לאקאן, יש בדברי סוקרטס עמדה ברורה; בעוד שאגאתון מניח את הידע אצל סוקרטס, הידע של סוקרטס הינו לרוקן-עצמו

⁶⁹ שם, עמ' 125.

⁷⁰ קלנר, נ. (2002). כלל הניטרליות הטיפולית: תמורותיו של מושג ביש מזל. *שיחות, ט"ז*, 148-157.

⁷¹ פרויד, ז'. "הערות על אהבת העברה" (1915) בתוך *הטיפול הפסיכואנליטי*. עם עובד תל אביב, 2013, עמ' 124.

⁷² קלנר, נ. (2002). כלל הניטרליות הטיפולית: תמורותיו של מושג ביש מזל. *שיחות, ט"ז*, 148-157.

⁷³ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p.185

⁷⁴ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p.154-155

⁷⁵ שם, שם.

⁷⁶ אפלטון. "המשתה" כתבי אפלטון כרך שני. תרגום: ליבס, יוסף, ג. הוצאת שוקן 1979, עמ' 95 [175].

⁷⁷ שם, שם.

על מנת שבן שיחו הוא זה שיפיק ידע⁷⁸. יתרה מזו, הנחת הידע לסוקרטס היא גם הסיבה שאגאתון אוהב אותו, ועל כן הופך לסובייקט חסר שמבקש משהו אצל האחר. האגלמה, *אובייקט a קטנה*, מאפשרת אפוא לא רק את הנחת האיווי כי אם גם את הנחת הידע, כלומר את ההעברה. כדי שזה יקרה, על האנליטיקאי להפוך במידה מסוימת לריק, להעמיד פני מת.

.III האנליטיקאי: פתיחה וסגירה של הלא מודע.

על אף המאמץ, או אולי ההתענגות, של לאקאן בקשירת *אובייקט a* ועמדת האנליטיקאי לפונקציה של האגלמה בהעברה, שלושה סמינרים מאוחר יותר, בסמינר XI, האגלמה לבדה אינה מספיקה לתאר את המתרחש בהעברה ובהתנסות האנליטית. כך, דרך קשירה של "ההעברה" עם "הלא מודע", "החזרה" ו"הדחף", אותם "ארבעת מושגי היסוד של הפסיכואנליזה" הנושאים את שם הסמינר, לאקאן מקנה ל*אובייקט a* ולאנליטיקאי מקום כפול ואולי אף פרדוקסלי בהתנסות האנליטית. זאת היות של*אובייקט a* חלק לא רק בכינון ההעברה ובפתיחת הלא מודע, אלא גם בסגירתו;

"le transfert est le moyen par où s'interrompt la communication de l'inconscient, que l'inconscient se referme par le moyen du transfert."⁷⁹

הכפילות הזו של ההעברה, מחד כמאפשרת את העבודה האנליטית ומאידך זו החוסמת אותה, מופיעה כבר במאמרו של פרויד "על הדינמיקה של העברה", שם המרמז כי ישנם תנועה וליבידו, או תנועה של ליבידו, הכרוכים בהעברה. במאמר שואל פרויד, "מדוע במהלך האנליזה ההעברה עומדת בדרכנו **כהתנגדות החזקה ביותר** (דגש במקור) לטיפול? אין זה אלא ניסיון שניתן להיווכח בו שוב ושוב, שכל אימת שהאסוציאציות החופשיות של המטופל מסתתמות, ניתן להסיר את העצירה על ידי כך שנבטיח לו שהוא מצוי כעת תחת שליטתו של הבזק מחשבה העוסק בדמות הרופא, או במשהו הקשור בו"⁸⁰.

פרויד מתאר במאמר זה את הרגע המוכר בקליניקה, שבו האנליזנט פשוט משתתק. הרגע הזה של השתיקה של האנליזנט, כאשר האסוציאציות הלכאורה חופשיות 'מסתתמות', הינו אפוא הסגירה של הלא מודע, כאשר ההתערבות של פרויד נועדה להחזיר את הפעולה של הדיבור ולפתוח מחדש את הלא מודע;

"Transference is both an obstacle to remembering, and a making present of the closure of the unconscious, which is the act of missing the right meeting just at the right moment."⁸¹

לא רק לתזמון ישנה אפוא חשיבות מכרעת בעבודה הקלינית ובתנועה בין הפתיחה והסגירה של הלא מודע, אלא גם לפונקציה של ה-*a* הקטנה;

⁷⁸ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p.155

⁷⁹ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, p.69 (15.4.64)

⁸⁰ פרויד, ז. על הדינמיקה של ההעברה. *הטיפול הפסיכואנליטי*. עם עובד, תל אביב 2013, עמ' 87-86.

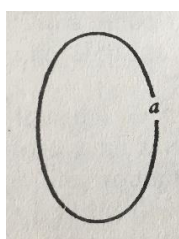
⁸¹ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*. W.W.Norton & Company, 1998, p.145

"We can conceive of the closing of the unconscious through the effect of something that plays the role of the obturator [obturateur]- the *objet a*, sucked, breathed, into the orifice of the net" (הסכמה להלן)⁸².

את המקום של ה-*a* לאקאן מדמה לכדור עם מספר שנמשך בהגרלת הלוטו וסוגר את פתח המיכל;

"Dans ce grand jeu, dans cette grande roulette, des premiers énoncés de l'association libre, ce qui peut en sortir de bon, ça sort dans l'intervalle où l'*objet (a)* ne bouche pas l'orifice."⁸³

האפקט של נוכחות אובייקט *a* מתגלה אפוא תמיד ובכל מקום בתנועה של ההעברה⁸⁴, כאשר ניתן לחשוב עליה גם כתנועה בין ה-*a* כאגלמה לבין ה-*a* כפקק.

השימוש במסמן של ה-obturateur עבור הפונקציה של ה-*a* הקטנה הוא מעניין לדעתי, שכן משמעויותיו השונות מתכתבות עם החשיבות של ה-*a* בהתנסות האנליטית. ככלל, זהו מסמן המקפל בתוכו הן את החור והן את הפקק, המשמש כמעין תריס בפעימות של הלא מודע;

"Un obturateur comme ce qu'il y a dans un appareil photographique, à ceci près que ce serait un miroir. Et que c'est dans ce petit miroir qui vient obturer ce qui est de l'autre côté, qu'il voit se profiler le jeu grâce à quoi il peut accommoder sa propre image autor."⁸⁵

כך למשל, ה-obturateur מאפשר להבין את אותו "מבוי סתום של הניורטי", "שכאשר הוא מכוון לאותו אובייקט *a* שחסר בצורה כה רדיקלית, מה שהוא פוגש זה את הדימוי (a)⁸⁶". ה-obturateur הוא גם שמה של פרוטזה לשחזור הלסת לאחר כריתה, על מנת, בין היתר, לשפר את הדיבור⁸⁷. כמו כן, בגוף האדם, ה-obturateur משמש הן לכינוי של חללים בעצמות האגן, שבעברית נקראים "הנקבים הסתומים", והן לכינוי שרירים ועצבים העוברים דרכו ומאפשרים את התנועה והפתיחה של הירך; ה-obturateur הוא אפוא גם החור וגם מה שסותם אותו ומאפשר תנועה. התנועה הזאת נוכחת היטב בקליניקה;

⁸² שם, 144-145.

⁸³ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, p.77 (22.4.64)

⁸⁴ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*. W.W.Norton & Company, 1998, p.269

⁸⁵ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, p.87 (29.4.64)

⁸⁶ רשת לאקאניאנית. סמינר השדה הפרוידיאני- סמינר XVII, "ההופכי של הפסיכואנליזה"- מרצה אורח:

גי בריוול 12-13.04.19, עורכת: מלכה שיין, עמ' 32.

⁸⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4402688>

"en tant qu'alternativement, par la pulation de l'inconscient, le sujet se montre et se cache."⁸⁸

זו הגדרה מעניינת לדעתי של פעולותיו של הסובייקט, שכן "se montre" ו"se cache" מניחות את נוכחות האחר; גם אם אדם מתחבא כאשר הוא לכאורה לבדו, ניתן להניח שעצם פעולתו יוצרת עבורו נוכחות של אחר. במקרה של אנליזה, האחר הזה שבנוכחותו הסובייקט פועל על מנת להפיק ידע הוא הסובייקט המונח לידע, כלומר זה שאמור לדעת, האנליטיקאי⁸⁹. הטענה של לאקאן הינה שברגע שישנה הנחת ידע, מתקיימת העברה⁹⁰;

"The Other is already there, when something has begun to yield itself from the unconscious."⁹¹

הסובייקט צריך אפוא את נוכחות האנליטיקאי, בין היתר, בשל קיומו האקסטימי של הלא מודע;

"The unconscious...that which is inside the subject, but which can be realized only outside, that is to say, in the locus of the other."⁹²

במובן זה, הלא מודע הוא "השדה של האחר";

"It is this discourse, which, through the mouth of the analyst, calls for the reopening of the shutter."⁹³

על התהליכים האלה, לטענת לאקאן, להיות מהוברים כמעגל, שבמהותו אינו הדדי ואינו סימטרי, בין הסובייקט לאחר - מהסובייקט לאחר, לסובייקט הרואה עצמו מופיע בשדה של האחר ומהאחר חוזר חזרה⁹⁴. המסלול הזה, שבמידה מסוימת החל כבר ב"סכמה של אנליזה" בסמינר I⁹⁵, הינו קריטי, ולכן לקרוא לתהליכים האלו "העברה" מול "העברה נגדית" מפספס לטענת לאקאן את המהות של ההעברה. ההעברה היא אפוא תופעה הכוללת גם את האנליזנט וגם את האנליטיקאי⁹⁶, כאשר החידוש של לאקאן הינו שנוכחות האנליטיקאי כלולה בלא מודע של האנליזנט כסיבה, סיבת האיווי שלו. ה-a הקטנה, שכאמור נמצאת בפונקציה אצל האחר מעצם הנחת הידע, היא איננה הדבר שאליו האיווי שואף אלא סיבת האיווי;

"l'objet du désir c'est la cause du désir, et cet objet cause du désir, c'est l'objet de la pulsion... l'objet autour de quoi tourne la pulsion."⁹⁷

Lacan, J. *Le Séminaire, Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, p.103 (20.5.64)⁸⁸

Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*.⁸⁹

W.W.Norton & Company, 1998, p.225

שם, עמ' 232.⁹⁰

שם, עמ' 131.⁹¹

שם, עמ' 147.⁹²

שם, 131.⁹³

שם, עמ' 207.⁹⁴

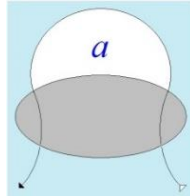
Lacan, J. *Book I: Freud's Papers on Technique 1953-1954*. 1991, p.283.⁹⁵

W.W. Norton & Company,

Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*. W.W.Norton & Company, 1998, p.231⁹⁶

Lacan, J. *Le Séminaire, Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, p.134 (10.6.64)⁹⁷

הגדרה זו של האובייקט כסיבה הוא אפוא מה שמבטיח את הקונסיסטנטיות של מסלול הדחף- כמשהו שיש לעקוף אותו [circumvented]⁹⁸, שכן מטרת הדחף "is simply this return into circuit"⁹⁹. זהו אותו מודל של אוטו-אירוטיזם של הפה המנשק את עצמו אשר בדחף בא לידי ביטוי בצורת חץ¹⁰⁰. כלומר, בניגוד לתפיסה הפרוידיאנית של האובייקט כמה שבאמצעותו הדחף יוכל להגיע לידי סיפוק ולהוריד את רמת המתח בהתאם לחוק של ההומאוסטזיס של עקרון ההנאה, הדחף אצל לאקאן משיג את הסיפוק במסלולו, מסלול שאינו תלוי באיסור¹⁰¹.

לאקאן מפריד אם כן בין עקרון ההנאה להתענגות;

"The course of the drive is the only form of transgression that is permitted to the subject in relation to the pleasure principle. The subject will realize that his desire is merely a vain detour with the aim of catching the jouissance of the other- in so far as the other intervenes, he will realize that there is a jouissance beyond the pleasure principle."¹⁰²

שאלת ההתענגות היא אפוא נקודת המוצא ולא נקודה שמגיעים אליה, שכן דרך האובייקט הסובייקט מנסה להשיב לו את ההתענגות. הדחף כבר אינו אומר [énoncé], זה כבר לא משפט, אלא וקטור שמקיף את האובייקט *a* קטנה¹⁰³. וכאן לאקאן מגיע למה שהוא אולי המעניין והייחודי בהמצאה הזו של אובייקט *a*:

"This object is simply the presence of a hollow, a void, which can be occupied, Freud tells us, by any object, and whose agency we know only in the form of the lost object, the *petit a*."¹⁰⁴
 "after the mapping of the subject in relation to the *a*, the experience of the fundamental phantasy becomes the drive."¹⁰⁵

כלומר לאופן שבו הסובייקט ממוקם ביחס לאובייקט *a* קטנה, יש קשר לאופנים שבהם הסובייקט מכוון את האובייקטים שלו, לסיפור שהוא בונה על עצמו, אל מול החסר בהוויה. לאקאן מדגיש שכדי שהעבודה הקלינית תוכל להימשך, על אובייקט הסיבה להישאר אבוד;

Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*.⁹⁸

W.W.Norton & Company, 1998, p.181

שם, עמ' 179.

שם, שם.¹⁰⁰

מילר, ז'א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, סמינר שטרם פורסם בעברית, עמ' 44.¹⁰¹

Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*¹⁰²

W.W.Norton & Company, 1998, p.183-184

מילר, ז'א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, סמינר שטרם פורסם בעברית, עמ' 42.¹⁰³

Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis*¹⁰⁴

W.W.Norton & Company, 1998, p.180

שם, עמ' 273.¹⁰⁵

"The cause of the unconscious... must be conceived as, fundamentally, a lost cause. And it is the only chance one has of winning it."¹⁰⁶

בהקשר זה, נוכחות האנליטיקאי אינה אלא מהווה עדות לאובדן הזה¹⁰⁷. על האנליטיקאי להסכים אפוא להיות עד לאובייקט האבוד, במידה מסוימת, כפי שהורה מסכים 'לא למצוא' את ילדו הפעוט שמתחבא על ידי עצימת עיניו; זהו אקט של אהבה, אהבה בפן המרמה שלה, כלומר הלוגיקה של המשחק תלויה באהבה של ההורה, לקבל על עצמו לא למצוא את הילד, שכן כשהוא ימצא אותו- המשחק ייגמר. מה גם שלפעמים הילד מתחבא ממש טוב. יש לכך קשר לאותה מראית-עין [semblant], על אף שלאקאן מרחיב עליה רק בהמשך, המכוונת את האנליטיקאי לקבל על עצמו לגלם כנדמה את המקום של סיבת האיווי.

הנקודה המרכזית לדעתי שאובייקט *a* מלמד אותנו כאנליטיקאים, היא שהקשר בין הסובייקט לאחר "is entirely produced in a process of gap"¹⁰⁸. זהו ה-gap בו פועלת החזרה של הפנטזמה, ה-gap בין ה-!fort ל-da, ה-gap בין המסמנים אליו על הפירוש לכוון. לפיכך, על האיווי של האנליטיקאי לשמר את ה-gap הזה, ולא חלילה לסתום אותו בעצמו, לקחת ברצינות את העצה המפורסמת של הכרוז של הרכבת התחתית של לונדון: "mind the gap!". האנליטיקאי should mind כיוון שצריך שיהיה gap כדי שהסובייקט יוכל לבנות את הסיפור שלו על עצמו;

"It is because of the topological unity of the gaps in play, that the drive assumes its role in the functioning of the unconscious."¹⁰⁹

כלומר, הפונקציה של ה-*a* הקטנה, האובייקט שלא יכול להיבלע ומשאיר מקום חסר, מאפשרת את הפעולה של האלגוריתם של ה-losange [◇].

הצגת ה-*a* הקטנה בסמינר XI מסייעת לדעתי להבין גם את הקשר בין החור לסיבה. במובן מסוים, אובייקט *a* קטנה נמצא- ככל שהוא איננו, "הוא נמצא שם כחסר, חסר שאינו מתמלא, חסר רדיקלי", כאשר "לחסר הזה יש פונקציה של חור"¹¹⁰. זהו אותו חור שנבנה על ידי המסלול של הדחף. החור הזה קשור גם לחזרה, שהיא איננה רסטורציה של מה ש"מוסתר בלא מודע", כפי שנתפס בגישות פסיכואנליטיות שונות ביחס לביטוי של כפיית החזרה בהעברה;

"Repetition is not simply a stereotype behavior, but repetition in relation to something always missed... transference...as a mode of access to what is hidden to the unconscious... it will always be the repetition of the same missed encounter."¹¹¹

¹⁰⁶ שם, עמ' 127.

¹⁰⁷ שם, שם.

¹⁰⁸ שם, עמ' 206.

¹⁰⁹ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis* W.W.Norton & Company, 1998, p.181

¹¹⁰ רשת לאקאניאנית. סמינר השדה הפרוידיאני- סמינר XVII, "ההופכי של הפסיכואנליזה"- מרצה אורח: גי בריוול. 12-13.04.19, עורכת: מלכה שיין, עמ' 32.

¹¹¹ Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book XI: The four fundamental concepts of psychoanalysis* W.W.Norton & Company, 1998, p.143

יתר על כן, דרך קריאה במסורת הפילוסופית, לאקאן קושר בין החור לסיבה;

"Chaque fois que nous parlons de cause, il y a toujours, dans ce terme, quelque chose d'anti-conceptuel, d'indéfini... Là, en somme, il y a un trou et quelque chose qui vient osciller dans l'intervalle."¹¹²

אובייקט a קטנה, שמתחיל בסמינר זה לקבל בהדרגה קונוטציות של הממשי¹¹³, נקשר לטענת מילר למושג של הסיבה, גם על ידי שימור המונח של אובייקט [objet] ל- a הקטנה, על ידי ניצול התחילית ob בלטינית שמשמעה: "מסיבה זו", "כך הצליח לאקאן למקם את האובייקט a קטנה בסכמות שלו ובמיוחד בשיח של האנליטיקאי, מאחורי סובייקט האיווי, ולא לפניו"¹¹⁴. יתרה מזו, מילר מדגיש שה- a הקטנה היא למעשה פקק ל ϕ -, כך שמתקבל ϕ . זהו עצם כינון הסובייקט, "זה מה שפרויד מזהה: האופי הרדיקלי של הכינון הפאלי של הסובייקט באמצעות הפנטזמה, שתהא אשר תהא הזווית שממנה ניגשים אליה, היא תמיד פנטזמה פאלית המכוננת את הסובייקט"¹¹⁵. לטענת מילר, העמדה של לאקאן היא שעל האנליטיקאי לפעול באופן שבסופו של דבר ידיח את הסובייקט "מהפנטזמה הפאלית שלו, על מנת להביאו לומר כן לנשיות, לגרום לו לוותר על דחיית הנשיות הזו שנוגעת לא רק לגבר, אלא לכל הוויה מדברת"¹¹⁶.

את החיבור בין החור לפקק מילר מבהיר דרך האלגוריתם של ה- a הקטנה מעל מינוס פי וטוען שתוקף האלגוריתם הזה נשמר "גם בעת שלאקאן מציע את הפאס כסיום האנליזה, משום שהוא רואה ביחס לסיום שתי גרסאות: או לגשת לפער של תסביך הסירוס, מינוס פי, או לגשת לאובייקט הסותם אותו, אובייקט a קטנה שמזכיר את המעמד שפרויד מעניק לו כאובייקט פרה-גניטלי"¹¹⁷.

$$\begin{array}{c} \$ \diamond R \\ \hline \left[\begin{array}{c} a \\ (-\phi) \end{array} \right] \end{array}$$

הפאס הוא אפוא הרעיון כי "התגלות מסוימת של אמת יכולה להיות בעלת השלכות על הממשי, או לשם דיוק, היווצרות ההשלכה המכונה נפילת אובייקט a קטנה"¹¹⁸. הנפילה הזו שקולה ל"ניתוק הסובייקט מחלונו על הממשי, ממה שמבחינתו מעניק משמעות לממשי"¹¹⁹. כלומר ברגע שהפנטזמה, הפועלת כדחייה של הלא מודע במובן של לדחות את הסירוס, נסדקת מהעבודה האנליטית, יש גישה מסוימת אל מה שפועל כסיבה. אפשר לחשוב על כך גם במונחים של הפקק והחור; אם ה- a הקטנה היא למעשה פקק ל ϕ -, והפקק נפל, מה שנותר הוא הסירוס. מילר טוען אפוא כי "בזה מדובר, אם אני יכול לומר, בריפוי האנשים כך שישלימו עם חסר, כלומר עם סירוס

¹¹² Lacan, J. *Le Séminaire, Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, p.12 (22.1.64)

¹¹³ אוננס, ד. מילון מבואי לפסיכואנליזה לאקאניאנית. רסלינג, 2005, עמ' 35.

¹¹⁴ מילר, ז'.א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, סמינר שטרם פורסם בעברית, עמ' 12.

¹¹⁵ שם, עמ' 36.

¹¹⁶ שם, שם.

¹¹⁷ שם, עמ' 33.

¹¹⁸ מילר, ז'.א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, סמינר שטרם פורסם בעברית, עמ' 52.

¹¹⁹ שם, שם.

סמלי, שיהיו מסוגלים לומר "זה כך" או את ה-"זה בצורה כזאת" של הגל, לא אל מול ההר, אלא אל מול החור: "זה יחסר לי תמיד"¹²⁰.

נדמה כי לאורך הוראתו, לאקאן למעשה מוביל שוב ושוב לרגע הזה. לפיכך, על אף השינויים הרבים של לאקאן ביחס ל-*a הקטנה*, היא לדעתי המצפן המכוון את האנליטיקאי לעמדתו, כך שהיא אינה אלא תנכוח את המוות. כבר ב"הדבר הפרוידיאני", הרצאה שניתנה בסיום בשנה שהעביר את סמינר II בו הציג את סכמה L, לאקאן טען כי על האנליטיקאי לשחק את המת ולשוות לעמדתו ממד של גוויה דרך האפקטים של הסמלי (ב-A) והדמיוני (ב-a)¹²¹; לאחר מכן, בסמינר VIII, "ההעברה", על האנליטיקאי לשמר את הערך האגלמטי של ה-*a* ודרך האקט הסוקרטי של ריקון-עצמי [kénosis] לסרב להפיק את המטפורה של האהבה¹²²; לבסוף, כלומר סוף עבודה זו, בסמינר XI לאקאן מדבר על "la liquidation du transfert",

"ce sujet supposé savoir devrait être supposé vaporisé"¹²³.

אפשר לחשוב זאת גם כך, אם האנליטיקאי ממוקם ב-*a הקטנה*, כמו בשיח הנושא את שמו, כאשר בסוף האנליזה ה-*a* נופלת - האנליטיקאי נופל יחד איתה. כלומר, "סוף האנליזה היא גישה להיות-לקראת-מוות... שמרגע שהתעתועים הדמיוניים של הנרקיסים מתפוגגים, מה שנותר הוא דמותו של המוות, דמותו הבלתי ניתנת לייצוג של המוות בתור האדון היחיד שאנליטיקאי יכול לזהות בעצמו, כך שהמהלך יתפתח תחת המבט של מותו שלי"¹²⁴.

הפונקציה של האנליטיקאי היא אפוא לגלם כנדמה את אובייקט סיבת האיוו, כדי שברגע של הנפילה האובייקט יקבל את המעמד של סיבה. כל עוד האובייקט לא אותר, וקיבל מבחינה מסוימת מובן, הסובייקט לכוד בו לחלוטין- מבלי שהוא יודע עליו דבר ועל כן אינו יכול להשתמש בו לטובת הקשר החברתי. ה-*a* הקטנה שרדה אפוא את המעבר מההוויה לאחד, שכן היא תוחמת את הסיבה. גם כאשר לאקאן ידבר על האחד, זהו אותו אחד שחסר, האחד שנחוצ כדי לקבוע את האפס,

"That which exists but through not being"¹²⁵.

כלומר, על אף שהוא חסר והסובייקט אינו יודע על קיומו או על פשרו, הוא חרוט בגופו של הסובייקט וקובע במידה רבה את גורלו. באופן דומה, אובייקט a הוא סיבת האיוו שכן בכל חזרה הוא אבוד, על אף שהוא זה שמניע את התנועה הזו של תביעת האהבה. כך, ב"הרצאה השלישית" לאקאן קושר בין ה-*a* ל-S1 כאשר כותב: "המובן היחיד של ה-S1 שלי, הוא זה של תיחום אותו דבר מה, אותו מסמן-אות שאני כותב S1, מסמן שרק נכתב מאחר שנכתב ללא כל אפקט של מובן. הוא הומולוגי, בסיכום, למה שכרגע אמרתי לכם על האובייקט a [אותו אובייקט שעליו לא

¹²⁰ שם, עמ' 36.

¹²¹ לאקאן, ז'. "הדבר הפרוידיאני". בתוך: כתבים. רסלינג, 2015, עמ' 405.

¹²² Lacan, J. *The seminar of Jacques Lacan: Book VIII: Transference*. Polity Press, 2017, p.154-155.

¹²³ Lacan, J. *Le Séminaire, Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, p.146 (24.6.64)

¹²⁴ מילר, ז'.א. "האחד כולו לבדו". עריכה: קלאודיה אידן, סמינר שטרם פורסם בעברית, עמ' 99.

¹²⁵ Lacan, J. (2011). *The seminar of Jacques Lacan: Book XIX: ...Or worse: 1971-1972*, p. 117

ניתן לתת מושג¹²⁶. האיתור הזה של הסיבה כרוך בויתור שכן הוא תוחם משהו בהתענגות של הסובייקט, באופן שמאלץ את הסובייקט לוותר במובן מסוים על אחיזתו באובייקט. אלא שרק כך, יוכל הסובייקט למצוא דרך לשנות במשהו את מקומו ביחס לאחרים, לא להיות מובל מבלי לדעת מהו הדבר שמניע אותו.